

REFORMA MONETARĂ DIN 1947 – NECESITATE ECONOMICĂ, OBIECTIVE ȘI CONSECINȚE POLITICE ȘI SOCIALE

Delia Cora*

Abstract: *The significant changes in Romania's political and economic situation in the mid-1940s seriously affected society as a whole. In that context, legislation regarding financial sabotage (Law 351/1945) was introduced, which concerned tax evasion and failure to keep trade registers by merchants and industrialists. However, inflation reached unimaginable levels due to the lack of products on the market and the issuance of banknotes without adequate coverage. Between June 1945 and August 1947, banknotes in circulation increased from 650 billion lei to 40.247 billion lei. As the economic situation deteriorated from one day to the next, the state was forced to postpone the payment of pensions and salaries, and some expenses for health, the army, culture, etc. were suspended. The communists' objectives were successful because they neutralized the bourgeoisie (the main goal), even if, theoretically, they created the conditions for an economic recovery. Economic growth was ensured by placing additional burdens on new workers and employers. Limiting inflation failed due to unrealistic forecasts dictated by the political factor.*

Keywords: currency reform, communism, political repression, 1947, Romania.

Transformările grave din viața politică, economică și socială din România în ultimul an al „revoluției democrat-populare” (1947), aveau să aibă un impact deosebit asupra întregii societăți în condițiile în care deciziile politice hotărâu prefacerile economice. Dezastrul în care se afla economia românească după patru ani de război, secetă prelungită, jafurile și distrugerile armatei de ocupație sovietică, ar fi impus adoptarea unor măsuri pragmatice și coerente, de dirijare a activităților economice prin intervenția statului, până la reglementarea situației. Funcționarea economiei era afectată și de menținerea la cote ridicate a plăților în contul Armistițiului, prioritară de altfel pentru guvern. Într-o notă a Oficiului de studii generale, din 5 decembrie 1946 se arată că în intervalul 1 septembrie 1944 – 1 decembrie 1946 cheltuielile armistițiului se ridicau la 3.920,1 miliarde lei, ceea ce a reprezentat 48,4% din totalul cheltuielilor efectuate de statul român, iar restul de 51,6% au reprezentat cheltuieli pentru administrația statului și armată¹. Măsurile luate în cei aproape doi ani de

* Profesor dr., Liceul Teoretic „Petőfi Sándor” Săcuieni – Bihor/ Centrul de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir”, Oradea; e-mail: delya_cora@yahoo.com

¹ *România. Viața politică în documente. 1946*, coord. Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1996, p. 526.

guvernare comunistă (1945–1946), au avut un caracter populist și represiv, fără efect asupra relansării producției și implicit, al ridicării nivelului de trai².

Semnarea Tratatului de Pace a confirmat rămânerea României în sfera de dominație sovietică. Consecințele în plan intern au fost majore. Din punct de vedere economic era momentul să se intervină brutal în desființarea proprietății private specifică unui stat liberal. Directivele primite de la Moscova urmau să fie adaptate realităților românești. Se pare că un rol hotărâtor în acest sens l-a avut întâlnirea dintre Gh. Gheorghiu-Dej și Stalin, cu ocazia vizitei unei delegații economice românești la Moscova, în perioada 15 ianuarie – 20 februarie 1947. În urma tratativilor, s-a încheiat un *Tratat de Comerț și Navigație între România și U.R.S.S.*, semnat la 20 februarie 1947. Comuniștii români au prezentat acordul comercial ca pe un mare succes în politica de rezolvare a „impasului economic-financiar”³, a dezastrului economic [n.n.] în care se afla România în decursul celui de-al treilea an de guvernare roșie.

Sintezele informative ale Siguranței, de la începutul anului 1947, relateau situația critică a populației din cauza crizei economice și alimentare. Starea de spirit a opiniei publice era nemulțumitoare. În fabrici lipseau materiile prime. Specula⁴ devenise o adevărată problemă pentru autorități. În industrie se constata în continuare lipsa de credite. Urcarea vertiginosă a prețurilor a determinat autoritățile centrale să recurgă la reglementarea acestora, precum și a salariilor, în aprilie 1947. Rezultatul imediat a fost creșterea inflației⁵. La

² Dinu C. Giurescu, *Uzurpatorii. România, 6 martie 1945 – 7 ianuarie 1946*, București, Edit. Vremea XXI, 2004, p. 117-118, 175-180.

³ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor [infra: ANSJBH], Fond *Comitetul Regional P.C.R. Bihor*, dos. nr. 21/1944-1947, f. 116.

⁴ Specula reprezenta o problemă gravă la nivelul întregii țări. Într-un memoriu adresat Secretariatului General al Organizației Națiunilor Unite de către P.N.L., P.N.Ț. și P.S.D. Independent, la 6 martie 1947, în care se aduce în lumina opiniei internaționale situația politică și economică din România, reprezentanții, încă ai opoziției, acuză regimul instaurat la 6 martie 1945 „că pe lângă confiscarea unei mari părți ai proprietății agricole (prin reforma agrară din 1945) a continuat să epuizeze resursele de producție, a introdus un regim de anarhie în producție și în raporturile dintre capital și mâna de lucru, determinând o criză de neîncredere și descurajând toată inițiativa particulară și paralizând orice efort de reconstrucție. Pe lângă cenzura și teroarea asupra partidelor democratice din cauza dezastrului economic, singura resursă a populației o constituie bursa neagră. Datorită suprimării schimbului comercial cu străinătatea și a dispariției aproape totale a mărfurilor exportabile, cursul schimbului a atins cifre dramatice. B.N.R. nu dispune de rezerve de devize ceea ce face ca statul însuși să fie obligat să recurgă la bursa neagră”. Cf. Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității [infra: ACNSAS], Fond *D*, dos. 1527/1947-1948, f. 63–67.

⁵ Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii. România în 1947*, București, Edit. Enciclopedică, 2012, p. 15.

mijlocul anului 1947, autoritățile erau deja depășite de situație. Era o dovadă în plus că la mai bine de doi ani de la aplicarea legii pentru reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic, fenomenul nu era deloc eradicat. Specula era rezultatul lipsei produselor de pe piață, iar controalele, de multe ori abuzive, nu au readus mărfurile în circuitul comercial legal, la dispoziția consumatorilor.

Fenomenul inflaționist atinsese cote inimaginabile, pe fondul emiterii de bancnote fără acoperire. Circulația monetară a înregistrat creșteri permanente. În perioada iunie 1945 – august 1947, circulația bancnotelor a trecut de la 650 de miliarde de lei, la 40.247 miliarde lei, aproape de 75 de ori mai mare. La bancnotele emise de B.N.R. se adăugau alte mijloace de plată emise de Ministerul Finanțelor, care funcționau ca surrogate de bani precum: bonuri de casă, certificate de plată, bonuri de tezaur ori bonuri de impozit. La 14 august 1947 suma totală a bonurilor de tezaur aflată în circulație depășea 3 mii de miliarde lei, față de cca 420 miliarde lei, în aprilie 1946.

În acest context, la 14 iunie 1947, Consiliul de Miniștri a adoptat propunerile P.C.R. „pentru îmbunătățirea situației economice și financiare a țării” prin: sporirea producției în toate ramurile, cu precădere în industria extractivă și metalurgică, raționala repartizare a brațelor de muncă, economii severe prin blocarea a 30% din cheltuielile bugetare, reducerea cu 30% a funcționarilor bugetari, a căror număr sporise în 1947 cu 49%, față de 1938⁶. Programul⁷ trasa sarcini de îndeplinit pentru toate compartimentele economice.

Pentru punerea în aplicare a programelor etatist-socialiste, prin legea nr. 248/15 iulie 1948, a fost înființată *Comisia pentru Redresare Economică și Stabilizare Monetară*⁸. Potrivit art. 2 din lege, Comisia „avea depline puteri pentru elaborarea, edictarea, organizarea, aplicarea și controlul tuturor măsurilor necesare îndeplinirii programului de redresare economică”, iar potrivit art. 3, deciziile Comisiei „au putere executorie și sunt obligatorii pentru departamentele și instituțiile publice, instituțiile și persoanele particulare”⁹.

Controlul executării deciziilor acestei *Comisii* a fost atribuit unei noi instituții organizată concomitent cu cea a Comisiei. Prin legea nr. 252/12 iulie 1947 a fost organizată *Direcția Generală a Controlului Economic* (D.G.C.E.),

⁶ Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945-1947)*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 181.

⁷ Textul complet se găsește în vol. *România. Viața politică...* 1947, p. 170–176.

⁸ Comisia era compusă din: Președintele Consiliului Superior al Economiei Naționale, Ministrul de Finanțe, Ministrul Agriculturii și Domeniilor, Ministrul Minelor și Petrolului, un subsecretar de stat din M.I.C.. Președinția o avea Gh. Gheorghiu-Dej. Cf. Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 172.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale [infra: ANIC], Fond *Ministerul Economiei Naționale, Direcția Subsecretariat*, dos. nr. 3/1947, f.1.

în cadrul M.I.C.¹⁰. Sarcinile Controlului Economic erau: menținerea prețurilor, circulația mărfurilor și împiedicarea, stârpirea traficului cu valute, controlul producției, materiilor prime și prevenirea sabotajului în întreprinderile industriale. El trebuie să fie pe cât posibil preventiv, să se sprijine pe colaborarea maselor în materie de sesizare, dar în lupta contra sabotajului se va întrebuița „sistemul represiv fără nici o cruțare”¹¹. Conducerea comunistă avea informații furnizate de serviciile secrete care ar fi determinat-o să creadă că stabilizarea monetară ar fi înlăturat haosul din economie¹². Necesitatea unei asemenea măsuri economice era confirmată de situațiile relativ similare consemnate în alte state europene precum: Belgia, Grecia, Cehoslovacia, Ungaria. Despre necesitatea unei reforme monetare în România s-a discutat la întâlnirea dintre Gh. Gheorghiu-Dej și Stalin, din 10 februarie 1947, în discuțiile privind problemele dezvoltării economice a României. Din discuțiile purtate între cei doi lideri, reiese că autoritățile comuniste românești începuseră pregătirile pentru reformă, iar Gheorghiu-Dej a solicitat lui Stalin specialiști economiști în această problemă. La discuții, Dej a mai precizat că reforma monetară va fi efectuată în preajma noii recolte¹³. Inițial, autoritățile comuniste din România au stabilit un număr de măsuri de îndeplinit în vederea demarării stabilizării monetare: asigurarea unui stoc de cereale pentru consum și însămânțări prin importuri din Orientul Mijlociu și Argentina (40.000 de vagoane); creșterea producției industriale în general cu până la 60-70% față de nivelul atins în 1938; creșterea producției siderurgice cu 80% pentru a se asigura aplicarea acordurilor comerciale cu U.R.S.S.; creșterea producției în urma aplicării unor măsuri radicale: etatizarea B.N.R., Oficiile Industriale și planurile de producție; asigurarea cu materii prime a industriei textile; aprovizionarea magazinelor cu mărfuri provenite în urma raționalizării consumului și intensificarea colectărilor; evidența stocurilor fabricilor, economatelor și cooperativelor și mobilizarea stocurilor clandestine; intensificarea controlului printr-un aparat susținut de stat; păstrarea conspirativității. Deciziile importante nu au fost cunoscute decât de un număr

¹⁰ Gavril Sonea, *Naționalizarea principalelor mijloace de producție în România. 11 iunie 1948*, București, Edit. Politică, 1968, p. 28.

¹¹ ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Secția Economică, dos. nr. 15/1947, f. 67–68.

¹² Gheorghe Onișoru, *România în anii 1944–1948. Transformări economice și realitățile sociale*, București, Fundația Academia Civică, 1998, p. 58.

¹³ *Notă de convorbire a lui I.V. Stalin cu Gh. Gheorghiu-Dej, cu privire la politica economică a guvernului României și situația P.C.R.*, în vol. *Gheorghe Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii. 1944–1952*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, p. 84–90.

de persoane „mai mic decât degetele de la o mână”, nici măcar de către toți membrii Comisiei de Redresare Economică¹⁴.

Cum noul regim era interesat să pondereze hiperinflația, dar și să obțină avantaje în lupta cu inamicul capitalist, reprezentat de marii industriași, proprietari de pământuri, sau comercianți, a trecut la punerea în practică a planului de reformă monetară. Majorarea salariilor și a prețurilor decisă și realizată de guvern în aprilie 1947 a accentuat fenomenul inflaționist, Banca Națională fiind obligată să emită din nou bancnote fără acoperire. Se pare că, Guvernul ducea de fapt o politică inflaționistă pentru a da mai multă greutate „stabilizării” din august¹⁵. Pregătirile pentru reformă s-au făcut în secret și sub directa coordonare a consilierilor sovietici. Însuși adjunctul ministrului de Finanțe sovietic a făcut parte din comisia care a pregătit textul și normele de aplicare a legii.

Deși în mediile industrial-bancare se aștepta o astfel de măsură, totuși data la care s-a lansat a fost o surpriză. Era așteptată adoptarea unui act legislativ în acest sens după recoltarea producției agricole. Surprinzătoare au fost și condițiile fixate de Legea nr. 287 din 15 august 1947, pentru „reforma monetară”. Gândită pe principii de clasă, legea stabilea sume diferite acceptate la preschimbare. Prin plafonarea¹⁶ sumelor acceptate la preschimbare, au fost avantajate categoriile sociale neavute, lovindu-se puternic în persoanele care dispuneau de sume bănești pe care le păstrau în numerar, sustrăgându-le circuitului economic și implicit, finanțării economiei. Sumele admise pentru preschimbare puteau fi maxim 5.000.000 lei vechi pentru agricultori (plus 2.500.000 pentru cei care au predat cotele); 3.000.000 lei vechi pentru salariați, pensionari, văduve de război, invalizi; 1.500.000 lei vechi pentru cei care nu se încadrau la categoriile de mai sus; întreprinderile și asociațiile cu caracter productiv, fermele model recunoscute de stat au avut dreptul la o sumă egală cu totalul salariilor plătite pe luna iunie 1947; instituțiile publice au putut preschimba întreaga sumă deținută, iar întreprinderile comerciale nu au avut dreptul să preschimbe bani. În paralel, printr-o altă lege specială, Legea nr. 284 din 14 august 1947, persoanele fizice și juridice erau obligate să-și convertească aurul și valuta în lei stabiliți la paritatea fixată de B.N.R.. Încălcarea dispozițiilor legii se pedepsea cu închisoare de la 5 la 25 ani și confiscarea valorilor. Situația monedelor de aur cumpărate în zilele de 15–20 august 1947 a fost următoarea: medalii B.N.R. – 60.054; napoleoni – 12.860,50; franci francezi – 771; lire sterline – 997; coroane austriece – 439; ruble – 528; galbeni mici – 197; 8. diverse monede – 9.520,50, în total: 83.998.097 de lei stabiliți. Cantitatea de valută cumpărată în perioada 15–20

¹⁴ ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Secția Economică, dos. nr. 47/1948, f. 4–7.

¹⁵ Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii...*, p. 103.

¹⁶ Cf. Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii...*, p. 106.

august a fost: dolari – 211.607; franci elvețieni – 157.914; franci francezi – 914.655; franci belgieni – 8.280; lire sterline – 1.403; lire palestiniene – 9.523,50; lire egiptene – 1.714; lire otomane – 4.614,50; coroane cehoslovace – 794.834, însumând un total de: 44.097.897,93, în lei stabilizați¹⁷.

La început, reforma a fost bine primită, cu toate că în zilele dinaintea preschimbării s-a înregistrat un veritabil asalt asupra magazinelor alimentare pentru realizarea de stocuri. S-a semnalat o tendință de a cheltui pe orice. Doar țaranii au fost mai realiști și nu au vrut să vândă, preferând schimbul în natură. Cota de preschimbare a fost de 20.000 lei vechi la 1 leu nou. Din cele 48,452 miliarde lei vechi aflați în circulație, au fost preschimbați 27,5 miliarde lei (57%), restul fiind declarat blocat. Practic suma bănească blocată a fost confiscată¹⁸.

Pentru că cea mai mare parte a populației nu mai dispunea de numerar, decât cel preschimbat, mărfurile au rămas în stoc, paralizându-se activitatea comercială. Afectați au fost și cei din agricultură, deși primiseră prin lege dreptul la 2.500.000 lei vechi în plus dacă și-au achitat cotele de cereale, unii dintre țărani au rămas fără plata acestora. Printr-un ordin al M.I.C., la 26 august 1947, le era interzis mandatarilor INCOOP să plătească în lei stabilizați cerealele colectate și neachitate înainte de 14 august 1947, excepție făceau doar cei care au treierat în ziua de 14 august¹⁹.

Așadar, reforma îndelung pregătită și-a atins scopul adevărat: confiscarea rezervelor financiare ale populației rurale și urbane, eliminarea posibilităților materiale ale clasei de mijloc, teoretic opozanta regimului. În zilele alocate preschimbării banilor și în perioada imediat-următoare a fost dezlănțuită acțiunea de demascare a sabotorilor stabilizării. Instituțiile represive au trecut la arestări, prezentate triumfal în presă.

Deteriorarea situației financiare și materiale a proprietății private era văzută de comuniști doar o cotitură în viața economică a României. Reforma monetară a reprezentat doar una dintre măsurile de *redresare economică și stabilizare monetară*, începută în urmă cu 6-8 luni²⁰. Reforma monetară a fost un succes și a încununat munca comuniștilor de până acum. Se făcea cu mândrie trimitere la vizită lui Gh. Gheorghiu-Dej la Moscova de la începutul anului care a asigurat importul de materii prime pentru ridicarea producției (de care tot Moscova va beneficia); la echilibrarea bugetului 1947/1948 prin impozite direct percepute de la industriași și comercianți; la mărirea salariilor și a prețurilor de 10 ori (în aprilie), care au alimentat inflația și au oferit un motiv

¹⁷ ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Secția Economică, dos. nr. 47/1948, f. 22.

¹⁸ *Ibidem*, f. 10-12.

¹⁸ *** *Istoria Românilor*, IX, București, Edit. Enciclopedică, 2008, p. 803

¹⁹ ANSJBH, Fond Inspectoratul Regional de Poliție Oradea, dos. nr. 142/1947-1948, f. 66.

²⁰ ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Secția Economică, dos. nr. 47/1948, f. 2.

întemeiat demarării reformei; la colectarea aurului și valutei, care a scutit statul de un împrumut extern, independența statului fiind, chipurile, menținută²¹.

Perversiunea comuniștilor nu s-a oprit aici, au creat stocurile de cereale, planificate inițial prin importuri, impunând impozitul agricol în natură. Apoi au creat un stoc de produse și mărfuri prin intermediul INCOOP, care a achiziționat înainte de reformă, mărfuri în valoare de 3 miliarde de lei noi, pe care apoi le-au scos pe piață la prețuri stabilite în noua monedă²².

Spre exemplu, în Cehoslovacia, devenită și ea stat comunist, măsurile de refacere economică după război, dublate de cele care au subordonat-o statului, s-au efectuat într-o altă ordine. Acolo, prioritate a avut cu adevărat refacerea economiei. S-a recurs la o reformă monetară încă din noiembrie 1945, iar măsurile premergătoare au fost cu totul altele. S-au naționalizat băncile și întreprinderile cu peste 500 de angajați, iar produsele de primă necesitate au fost planificate. Banca Națională autoriza creditarea producției, dar cu o eficiență deosebită, cererile de credite juste erau rezolvate în câteva ore, fără un birocratism greoi și discreționar. Mărfurile au fost cartelate, iar distribuția lor era perfect organizată. În perioada 1–15 noiembrie 1945, aferentă reformei monetare, toată populația a depus banii la bănci. S-a primit în schimb suma de 500 de coroane în monedă nouă, iar restul a fost eliberat pe parcursul a 6 luni, timp în care populația trebuia să justifice proveniența banilor, aplicându-se un impozit pe capital între 10-90%, în funcție de mărimea sumelor. Comercianții și industriașii au primit bani pentru nevoile comerțului și industriei, în limita sumelor depuse și a necesităților. Întrucât industria era planificată și articolele din comerț erau vândute pe cartelă, era ușor de controlat dacă banii solicitați erau sau nu necesari²³. Comuniștii români au studiat modelul cehoslovac, dar nu l-au aplicat.

După reforma monetară din august 1947, s-a produs o sărăcire rapidă, chiar dramatică, a cetățenilor. Creditele au fost orientate mai mult spre industria grea. Dar, aceasta nu producea bunuri de larg consum care la rândul lor să intensifice consumul și implicit, circulația monetară. Din prevederile bugetare înscrise în bugetul statului, pentru perioada 15 august – 31 octombrie 1947, respectiv 16.610.000.000 de lei, s-au realizat doar 9.504.000.000 de lei (59%). Din impozitul pe veniturile din industrie și comerț s-a realizat suma de 855.000.000 de lei față de 1.425.000.000, cât era preconizat, din impozitul profesional s-a realizat suma de 65.604.000 de lei în loc de 322.500.000 de lei, din impozitul agricol s-a realizat 170.874.000 de lei, în loc de 701.000.000 de lei, din impozitul pe lux și cifra de afaceri s-a realizat suma de 924.000.000 în loc de 2.775.000.000 de lei, din timbru și impozitul pe acte și fapte juridice s-a

²¹ *Ibidem*, f. 10–12.

²² *Ibidem*, f. 14–15.

²³ Cf. ANIC, Fond *Serviciul Special de Informații*, dos. nr. 140/1945, f. 97–98.

realizat suma de 924.000.000 în loc de 1.045.000.000 de lei, din impozitul excepțional de 12% s-a realizat 1.398.000.000 în loc de 2.950.000.000 de lei. Pe perioada de timp menționată s-a cheltuit suma de 10.447.000.000 de lei, ceea ce rezultă că pentru acoperirea acestor cheltuieli s-au utilizat de mijloace de trezorerie în sumă de 944.000.000 de lei. Cota matematică de cheltuieli pe această perioadă era de 14.807.000.000, ceea ce înseamnă că s-a amânat efectuarea de plăți în sumă de 4.400.000.000 de lei. Statul a fost nevoit să amâne plata pensionarilor, salariile s-au plătit cu mari întârzieri, iar unele cheltuieli pentru sănătate, armată, cultură etc., au fost amânate. S-a introdus crima de sabotaj (legea 351/1945) în ceea ce privea evaziunea fiscală și nepredarea sau neținerea regulată a registrelor comerciale de către comercianți și industriași²⁴. Istoricul D.C. Giurescu numea reforma monetară din august 1947, „cântecul de lebadă a pieței libere, cu temeul în producția și vânzarea particulară individuală”²⁵. Activitățile comerciale private s-au redus simțitor. De la 1 august 1947 s-a trecut la aprovizionarea populației cu pâine și mălai pe baza sistemului de rații și cartele, ulterior acesta a fost extins și asupra altor principale produse alimentare și industriale. La 16 august 1947, M.I.C. a fixat prețuri maxime de vânzare pentru diferite categorii de mărfuri. Statul, în calitate de cumpărător unic al produselor cartelate, le-a distribuit în mare măsură către cooperativele de consum și unitățile comerciale de stat aflate în plină dezvoltare. Economatele au fost desființate în septembrie 1947, în noile condiții fiind nerentabile²⁶.

Comerțul cu legume a fost și el controlat, comerțul din piețe, unde țărani își vindeau produsele agroalimentare a intrat în sfera controlului statului, după ce au fost stabilite prețuri maxime și la acest gen de produse²⁷.

Practic, dintre obiectivele fixate de comuniști s-a reușit neutralizarea burgheziei (principala țintă), chiar dacă teoretic s-au creat condițiile pentru relansarea economică. Refacerea economiei a fost asigurată prin impunerea unor noi sarcini suplimentare salariaților și patronilor. Limitarea inflației s-a încheiat cu un eșec pe fondul unor previziuni nerealiste dictate de factorul politic. Salariile au rămas la valori reduse față de obligațiile financiare, iar circulația monetară în permanentă creștere s-au constituit în factori decisivi în privința nivelului de trai destul de scăzut al populației.

²⁴ *Ibidem*, dos. nr. 14/1947, f. 4v.

²⁵ Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii ...*, p. 107.

²⁶ Ion Alexandrescu, *op. cit.*, p. 184–188; D.C. Giurescu, *Lichidatorii ...*, p. 145–150.

²⁷ Dinu C. Giurescu, *Lichidatorii ...*, p. 149.